

دایرةالمعارف امام حسین(ع)

در گفتگو با حجّت الاسلام سیّد محمد مقدّس نیا

سیمای حق‌گرا و ستم‌ستیز حسینی در اخلاق و اندیشه مردم ما نقش بسته است؛ آرزوی زیارت مرقد منور حسینی از ارزشمندترین آرمانهای ایشان بوده و تربیت شهدای کربلا بهترین سجده گاه و داروی شفابخش آنان به‌شمار می‌رود.

۲. انقلاب اسلامی ایران نیز ریشه در فرهنگ عاشورا دارد و در تاریخ مبارزات این سرزمین، چه قبل از پیروزی انقلاب و چه پس از پیروزی، همواره امام حسین (ع) و یاران وفادارش، عالیتین و پرجاذبه‌ترین اسوه‌های مقاومت، مبارزه، ایثار و شهادت‌طلبی بوده‌اند.

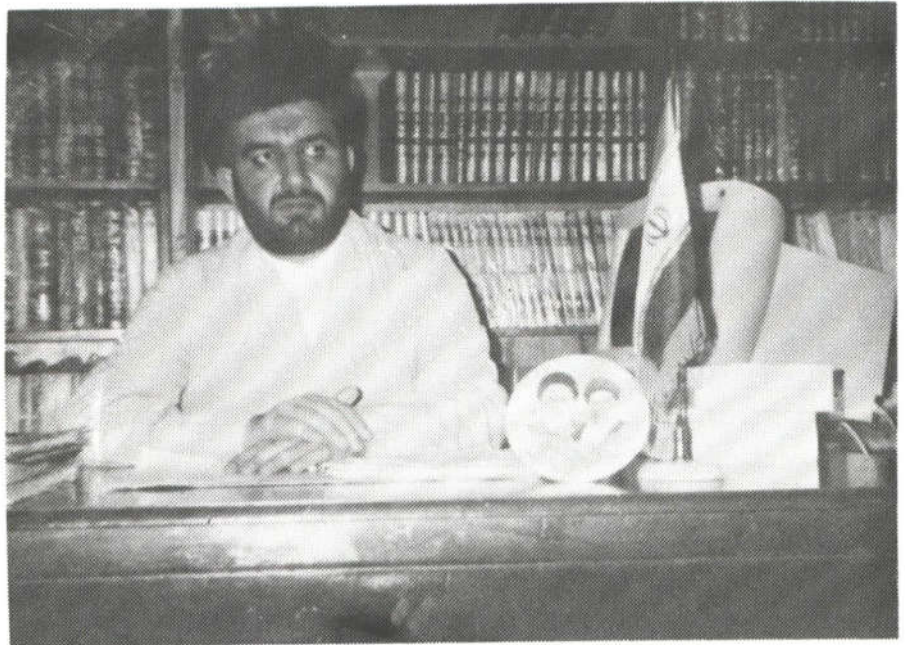
۳. رسالت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بیش از دیگر نهادها با رسالت امام حسین (ع) سنخیت و مشابهت دارد، چراکه سپاه، برآمده از قیام امام حسین (ع) است؛ همواره رو به سوی کربلا و دل در گرو عاشورا دارد. پاسداری از دین و جانبازی و شهادت در راه آن را از امام حسین (ع) آموخته و به‌همین خاطر، سوم شعبان روز پاسدار نامیده شده است.

۴. درباره امام حسین (ع) و نهضت مقدّس آن حضرت تاکنون تحقیقات و تألیفات فراوانی صورت

گرفته و کتابهای مخدوش و معتبر بسیار نوشته شده است. با همه تلاشی که علمای متعهد شیعه در جهت پیشگیری از گسترش تحریفات، خرافات و اسطوره‌سازیه‌ها در گرداگرد این نام و قیام از خود نشان داده‌اند، مع‌الاسف هنوز برای عامه مردم، سره از

□ دایرةالمعارف امام حسین (ع) با چه انگیزه‌ای تأسیس شد و اساساً چگونه سپاه پاسداران به فکر تدوین چنین دایرةالمعارفی افتاد؟

● در پاسخ به این سؤال باید به چند نکته به‌طور گذرا اشاره کنم:

۱. ایران اسلامی تنها کشور شیعه و سرآمد کشورهای ارادتمند به امام حسین (ع) است و علاقه و ارتباط ویژه‌ای با نهضت مقدّس حسینی دارد. در طول اعصار و قرون متمادی، فرهنگ کربلا و عاشورا با روح و جان مردم ایران آمیخته است؛

ناسره چندان قابل تفکیک نیست. از این‌رو، این ضرورت احساس شد که سپاه پاسداران با فراهم ساختن یک دایرة‌المعارف اختصاصی درباره امام حسین (ع) و عاشورا به منزله اثری جامع، مرجع، مستند و علمی، بخشی از دین خود را به ساحت مقدس آن حضرت ادا کند.

از اوایل سال ۱۳۷۴ سردار سرتیپ محمد باقر ذوالقدر، قائم مقام محترم فرماندهی کل سپاه پاسداران (ریاست وقت ستاد مشترک سپاه) و جناب حجّت الاسلام والمسلمین حسینی شاهرودی، مسئول مرکز تحقیقات اسلامی حوزه نمایندگی ولی فقیه، انجام این مهم را عهده‌دار شدند و مطالعات مقدّماتی برای تدوین دایرة‌المعارف اختصاصی امام حسین (ع) آغاز شد.

□ این دایرة‌المعارف چند مدخل دارد و نحوه تنظیم آنها چگونه است؟

● سه هزار مدخل برای دایرة‌المعارف امام حسین (ع) پیش‌بینی شده، که حدود نود درصد آن مدخلهای اصلی‌اند و در ذیل خود مقاله خواهند داشت و ده درصد ارجاعی‌اند. این مدخلها با تلاش پیگیر اعضای هیئت علمی دایرة‌المعارف امام حسین (ع) تهیه و پیشنهاد شده و با رعایت ضوابط و معیارهای از پیش تعیین شده به تصویب رسیده‌اند. البته مقالات پایه‌ای و بلند دایرة‌المعارف یک یا چند زیر مدخل نیز خواهند داشت. به منظور سهولت دستیابی استفاده‌کنندگان به اطلاعات، مدخلهای دایرة‌المعارف به صورت الفبایی تنظیم شده است.

□ موضوعات مربوط به امام حسین (ع) و عاشورا بسیار متنوع است؛ این تنوع و گوناگونی را در تهیه مدخلها و تدوین مقالات چگونه سامان می‌دهید؟

● به تناسب تنوع موضوعات و مطالب، شش گروه علمی در دایرة‌المعارف فعالیت دارند، که عبارت‌اند از: تاریخ، جغرافیا، رجال، فرهنگ، کتابشناسی، مفاهیم. هر یک از این گروهها با استفاده از پژوهشگران متخصص، کار مدخل‌یابی، جمع‌آوری اطلاعات علمی، تدوین مقالات، بررسی علمی و محتوایی مقالات و انجام اصلاحات را برعهده دارند. هر یک از محورهای ششگانه‌ای که نام بردم نیز به شاخه‌ها

و زیرشاخه‌هایی تقسیم می‌شوند؛ مثلاً در گروه فرهنگ روی شاخه‌هایی همچون تعزیه‌ها، شعرها، آثار هنری و پدیدآورندگان آنها، فرهنگ عامه، آداب و رسوم عزاداری، آداب زیارت، فیلمها و نمایشها، ابزارهای عزاداری و ادبیات عاشورا مطالعه می‌شود. در گروه جغرافیا درباره محورهایی از قبیل کشورها، شهرها، منازل (مکانهایی که امام حسین (ع) در مسیر کربلا در آنجا اقامت گزیده و نیز مکانهایی که اسرای کربلا در مسیر شام در آنجا توقف داشتند)، آستانه‌ها، مزارها، مساجد، تکیه‌ها، حسینیه‌ها، مکانهای عزاداری، نواحی و مناطقی که به گونه‌ای با امام حسین (ع) و عاشورا ارتباط یافته‌اند تحقیق می‌گردد.

□ آیا دایرة‌المعارف از شیوه نگارش واحدی

پیروی می‌کند؟

● به منظور ایجاد وحدت رویه در تدوین مقالات دایرة‌المعارف، آیین نگارش واحدی به نام شیوه‌نامه دایرة‌المعارف امام حسین (ع) به قلم آقای سید ابوالقاسم حسینی (ژرفا) - سرویراستار دایرة‌المعارف - تدوین شده و به تصویب هیئت علمی رسیده است. این کتاب یک بار چاپ و منتشر شده است و دوباره نیز در ضمن درآمدی بر دایرة‌المعارف امام حسین (ع) منتشر خواهد شد. کلیه مقالات باید منطبق بر این شیوه‌نامه نگاشته شوند تا از انسجام و هماهنگی لازم برخوردار باشند.

□ لطفاً درباره محتوای درآمدی بر دایرة‌المعارف امام

حسین (ع) توضیح دهید.

● به منظور آگاهی جامعه فرهنگ دوست و پژوهشگران داخل و خارج کشور و جلب همکاری آنان در تدوین مقالات، در نظر است به زودی این کتاب را چاپ و منتشر کنیم. این کتاب دربردارنده مقدمه، شیوه‌نامه، فهرست مدخلهای مصوب و نمونه مقالات خواهد بود.

□ نویسندگان دایرة‌المعارف چه کسانی هستند؟

● دایرة‌المعارف در قم و در جوار حوزه علمیه تهیه می‌شود و طبیعی است که ثقل کار بر دوش پژوهشگران آگاه و زبده حوزه است. قدمهایی هم که تاکنون برداشته شده، با مساعدت این عزیزان و سروران بوده است، لیکن در عین حال کلیه

اسلامی سپاه با بیش از ۴۵۰۰۰ جلد کتاب در اختیار پژوهشگران تحقیقات عاشورا و دایرةالمعارف امام حسین (ع) است. حدود هزار جلد از این کتابها، درباره امام حسین (ع) و عاشورا است. مضافاً این که واحد اطلاع رسانی مرکز نیز با نرم افزارهای غنی و متنوع علوم و منابع اسلامی در کوتاهترین زمان ممکن، اطلاعات لازم را به پژوهشگران عرضه می کند. ضمناً با کتابخانه های مهمی از قبیل کتابخانه آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، کتابخانه تخصصی تاریخ و کتابخانه آیت الله العظمی گلپایگانی (ره) نیز هماهنگی لازم صورت گرفته و زمینه تبادل اطلاعات وجود دارد.

□ گویا کار مدیریت تحقیقات عاشورا گسترده تر از دایرةالمعارف نویسی است. لطفاً در این باره هم توضیح دهید.

● البته محوری ترین کار ما همین دایرةالمعارف است، ولی در کنار دایرةالمعارف دست اندرکار تهیه مجموعه کتبی هستیم که زندگانی امام حسین (ع) و نهضت عاشورا را به صورت موضوعی نیز مورد بررسی، تجزیه و تحلیل قرار می دهد، یا پژوهشگران را در جهت دستیابی به منابع و مآخذ اصیل درباره این موضوع یاری می بخشد. برخی از این آثار عبارت اند از:

۱. الركب الحسيني من المدينة الى المدينة

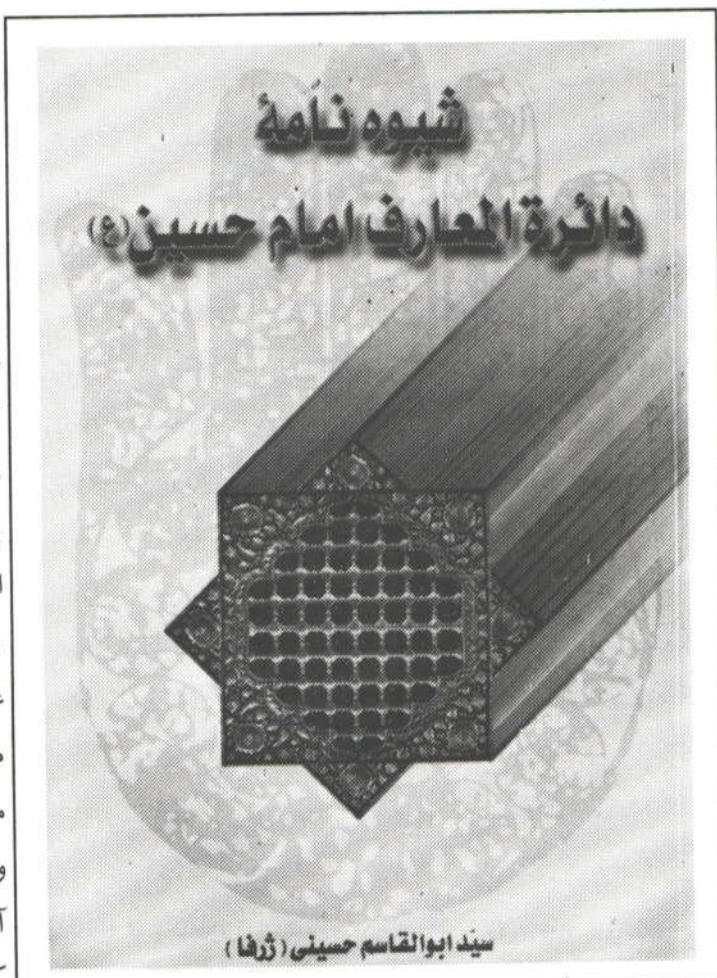
عنوان اثری است که به زبان عربی در شش بخش تنظیم می شود. در این اثر رویدادهای تاریخی مرتبط با نهضت مقدس حسینی، از شروع نهضت و حرکت امام از مدینه، ورود و اقامت حضرت در مکه، اتفاقات بین راه مکه به سوی کوفه، آنچه در کربلا گذشت، جریان حرکت کاروان اسرا به سوی کوفه و شام و آنچه در این دو شهر واقع شد، تا ماجرای بازگشت کاروان به مدینه به تفصیل و به طور مستند بررسی و تحلیل می شود. تا کنون حدود هشتاد درصد کار تدوین این اثر انجام شده و ان شاء الله اوایل سال ۷۸ منتشر خواهد شد. ترجمه این اثر به زبان فارسی نیز در دستور کار قرار دارد.

۲. مآخذشناسی امام حسین (ع) و عاشورا

محققانی که قصد پژوهش درباره امام حسین (ع) و نهضت کربلا دارند، در نخستین گام باید بدانند که تا کنون چه پژوهشهایی در این باره صورت گرفته، این پژوهشها در چه

اندیشمندان عزیز، در داخل یا خارج کشور، می توانند ضمن مکاتبه یا تماس تلفنی با دفتر دایرةالمعارف، تدوین یک یا چند مقاله را عهده دار شوند. بدیهی است این مقالات در صورت انطباق با شیوه نامه و تصویب در هیئت علمی به نام خودشان در دایرةالمعارف به چاپ خواهد رسید.

□ در نگارش مقالات دایرةالمعارف از چه منابعی استفاده می کنید و آیا پژوهشگران شما به قدر کافی به منابع دسترس دارند؟

● بیش از نود درصد از اطلاعات این طرح از رهگذر تحقیق کتابخانه ای به دست می آید. با این حال، معدودی از مسائل هست که نیازمند تحقیق میدانی است و مبتنی بر دیده ها و شنیده هاست؛ مثلاً برای دانستن موقعیت کنونی سرزمین کربلا یا وضعیت فعلی آستانه حضرت ابوالفضل (ع) یا رأس الحسین باید آنها را از نزدیک مشاهده کرد؛ مگر آن که در کتابهای معتبر و مطمئن، اطلاعات روزآمدی درباره آنها ارائه شده باشد. برای انجام تحقیق کتابخانه ای نیز کتابخانه مرکز تحقیقات

در اردیبهشت سال جاری به مناسبت یازدهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران چاپ و منتشر شد.

۵. پیامدهای عاشورا

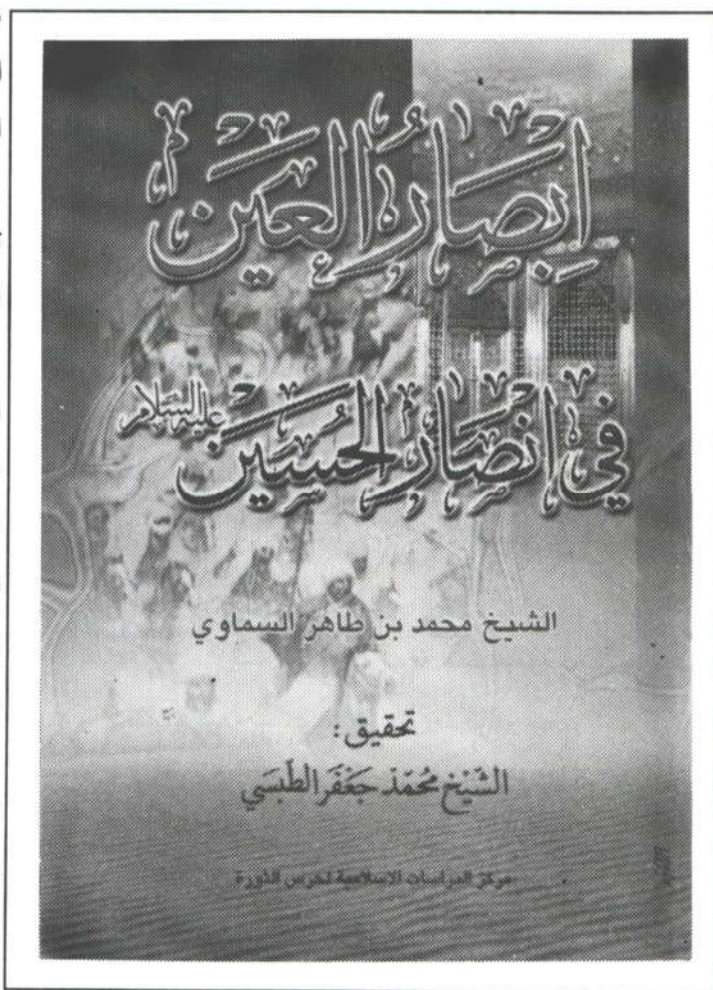
نهضت مقدس حسینی یکی از مهمترین وقایع حیات بشری است که بازتابهای گسترده‌ای در تاریخ از خود برجای نهاد. این بازتابها به صورت قیامها، انقلابها و دیگر حوادث مهم سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، نه تنها شیعیان و مسلمانان، بلکه پیروان دیگر ادیان و مکاتب را نیز تحت تأثیر خود قرار داد. مجموعه این آثار در کتابی تحت عنوان پیامدهای عاشورا بررسی شده است و در آتی‌های نه‌چندان دور تقدیم علاقه‌مندان خواهد شد. □ شنیدیم که بخشی به نام احیای آثار هم در تشکیلات شما وجود دارد. در این بخش چه فعالیت‌هایی انجام می‌شود؟

● در میان آثار قدما و متأخران تألیفات ارزشمندی درباره امام حسین (ع) و عاشورا یافت می‌شود که بر اثر مرور زمان مورد بی‌مهری قرار گرفته و به فراموشی سپرده شده‌اند. اقداماتی از قبیل تصحیح، ترجمه، تجدید چاپ، جمع‌آوری و ... می‌تواند غبار انزوارا از چهره این آثار ارزشمند پاک کند و آنها را بار دیگر به نسل تشنه معارف حسینی عرضه نماید. بخش احیای آثار متکفل این وظیفه است و تحقیق کتاب ابصار العین فی انصار الحسین (ع)، ترجمه کتاب عبرات المصطفین، و جمع‌آوری و چاپ مجموعه‌ای از مقالات برگزیده حسینی و عاشورایی تحت عنوان عاشوراشناسی بخشی از فعالیت‌های آن است.

□ آیا برای تهیه نرم‌افزار هم کاری انجام شده است؟

● با توجه به گسترش روزافزون و نقش کاربردی تحقیقات رایانه‌ای در مجامع علمی و تحقیقاتی، مدیریت تحقیقات عاشورا بر آن است تا مجموع دستاوردهای پژوهشی خود و آثار ارزشمند دیگران در زمینه کربلا و عاشورا را در قالب برنامه‌های نرم‌افزاری تهیه و در اختیار علاقه‌مندان قرار دهد. □ از شرکت شما در این گفتگو سپاسگزاریم.

زمانی و به وسیله چه کسانی انجام شده و به چه زبانی تدوین گردیده است. مأخذشناسی امام حسین (ع) عنوان سه جلد کتاب به اسامی کتابشناسی تاریخی امام حسین (ع)، کتابنامه امام حسین (ع) و مقاله‌نامه امام حسین (ع) است که پژوهشگران را در رسیدن به این هدف مهم یاری می‌بخشد. کار تدوین کتابشناسی به پایان رسیده و در آن صد اثر مهم و اختصاصی توصیف شده‌اند. کتابنامه و مقاله‌نامه نیز در دست تهیه است.

۳. زمینه‌های قیام

مجموعه علل و عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و شخصیتی که زمینه را برای برپایی قیام حضرت فراهم ساختند، در این اثر بررسی خواهد شد. هشتاد درصد کار تدوین این کتاب نیز انجام شده و پس از پایان کار در دو جلد منتشر خواهد شد.

۴. پیامهای عاشورا

کتابی است که در آن مجموعه پیامهای سازنده، تحرک بخش و شورآفرین قیام کربلا با استناد به متون و منابع متقن و قابل اعتماد تاریخی و روایی استخراج و عرضه شده است. این کتاب